

DOI: <https://doi.org/10.51209/platform.1.11.2025.355-367>

УДК

002.1-028.25-028.27:[004.738.5:655.41]:347.48]](091)(045)

Володимир Віталійович СКРИПНИК,

Київська муніципальна академія
естрадного та циркового мистецтв,

Київ, Україна,

e-mail: v.skrypnyk@kmaesm.edu.ua,

ORCID: 0009-0000-6747-0099

КНИГА ЯК СИМВОЛ КУЛЬТУРИ: ВІД РУКОПИСНИХ КОДЕКСІВ ДО ЦИФРОВИХ НОСІЇВ

Анотація. Книга – це не просто носій відомостей, а дорогоцінна частина культурного надбання, яка відбиває уявлення про світ, технічний поступ і суспільні зміни впродовж століть. Від стародавніх рукописних книг до цифрових сервісів, вона пододала довгий шлях еволюції, трансформуючи фізичну форму, але не змінюючи свою головну мету – зберігати і поширювати знання. Вона подібна до дзеркала людства, фіксуючи його моральні цінності, рівень технологічного розвитку та способи комунікації. Від найдавніших зразків шумерських клинописних табличок до сучасних цифрових сховищ – кожен етап становлення книги характеризується змінами в методах її виготовлення, розповсюдження та утримання. У статті аналізуються історичні зміни книги, починаючи від давніх рукописів, друкарської революції Гутенберга та розквіту масового книгодрукування до сучасних електронних форматів. Висвітлюється ключова роль книги у збереженні та трансляції знань, а також її значення в різних історичних періодах, з акцентом на вплив технологічного розвитку на формати та способи

застосування книг. Окрема увага зосереджена на трансформації матеріальних носіїв інформації та їх впливі на культурні процеси. Особлива увага приділяється впливу цифрових технологій на культуру читання, трансформації бібліотек і проблем, пов'язаних із довговічністю цифрових носіїв. Досліджується взаємодія між друкованими та цифровими виданнями, що співіснують у сучасному культурному просторі, формуючи нові, гібридні форми книговидання. Окремо підкреслюється питання авторського права, тривалості зберігання інформації на носіях і зміни в читацьких звичках. Дослідження підкреслює, що книга, незалежно від формату, залишається невід'ємним елементом культурної спадщини і людської цивілізації, відіграючи ключову роль у передачі знань та збереженні культурної самобутності.

Ключові слова: книга, книгодрукування, цифрові носії, електронна книга, культурна спадщина, еволюція книги, бібліотечні фонди, цифровізація.

Вступ. Книга є одним із найдавніших і найважливіших культурних предметів, який відіграє ключову роль у формуванні знань, ідентичності та історичної пам'яті спільноти. Від найдавніших рукописних кодексів, що їх було створено вручну, до сучасних цифрових носіїв, що зберігають великі обсяги інформації, книга залишається незмінним символом інтелектуального поступу людства.

Еволюція книги унаочнює зміни в способах накопичення, збереження та розповсюдження знань. Кожен етап розвитку книги – від папірусних сувоїв Стародавнього Єгипту до друкарського верстата Й. Гутенберга, від масового книгодрукування ХІХ ст. до цифрових бібліотек ХХІ ст. – супроводжувався важливими культурними та суспільними зрушеннями. Ці зміни вплинули не тільки на

доступ до знань, але й сформували характерні риси суспільного життя в різні історичні періоди.

У сучасному світі книга все частіше набуває цифрової форми, що породжує дискусії про її майбутнє як матеріального об'єкта культури. Чи може електронна книга цілком замінити друковану? Як цифровізація впливає на традиційні бібліотечні фонди? Чи не призведе вона до втрати культурної цінності книги як фізичного артефакту? Ці питання стають особливо актуальними в умовах глобальної цифрової трансформації.

Отже, дослідження еволюції книги є важливим не тільки з історичної, але й з культурологічної точки зору. Аналіз змін в матеріальній формі книги та її функціях дає змогу зрозуміти, як взаємодіють культура, технології та суспільство в різні історичні епохи.

Постановка проблеми. Зміна формату книги, від рукописних кодексів до електронних пристроїв, вплинула як на позитивні аспекти культури, так і на певні традиції, які зникли. Постають питання про збереження фізичних книг як частини нашої спадщини, адаптацію класичного книговидання до цифрової ери та вплив новітніх технологій на те, як ми читаємо. У статті розглянуто феномен книги як культурного явища, що постійно трансформується, але залишається ключем до збереження та передачі знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика книги як культурного артефакту є центральною темою численних наукових студій в історії книгодрукування, бібліотечній справі, сфері культурології та досліджень медіа. Ключові праці в цій галузі зосереджені на дослідженні матеріальних аспектів книжки, її ролі в соціальних перетвореннях та впливі цифровізації на книжкову культуру загалом.

Одним із найвпливовіших дослідників впливу медіа на суспільство є М. Маклюен, який у своїй знаковій праці

«Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги» наголошував, що саме друкована книга сприяла формуванню індивідуалізму, раціонального мислення та наукового підходу. Автор стверджував, що зміни в носіях інформації радикально трансформують суспільні структури, що особливо актуально в контексті переходу від друкованої книжки до цифрової [5].

У. Еко у своїй праці «Не сподівайтесь позбутися книжок» наголошує, що друкована книжка зберігає незамінні властивості, які не можуть бути цілком заміщені електронними носіями. Автор аналізує матеріальність книжки як важливу культурну категорію, що впливає на те, як її сприймають і використовують [2].

Українські вчені також приділяють пильну увагу дослідженню розвитку бібліотек та книжкової культури в цілому. Наприклад, С. С. Гарагуля, Н. О. Гриценко, Л. А. Дубровіна аналізують роль бібліотек у збереженні книжкової спадщини та вплив цифровізації на традиційні бібліотечні практики. Вони акцентують увагу на важливості знаходження балансу між друкованими та електронними ресурсами, що є ключовим завданням сучасної бібліотечної політики [1].

Окремий напрямок досліджень стосується цифрової книжки та її впливу на культуру читання. Н. Барон розглядає особливості цифрового читання та відмінності в сприйнятті тексту на паперових та електронних носіях [11]. Дослідження свідчать про те, що електронні книжки можуть сприяти швидкому перегляду інформації, проте потенційно знижують рівень її глибокого засвоєння.

Важливо досліджувати оцифрування бібліотечних фондів та забезпечення відкритого доступу до знань. Проекти, такі як «Google Books», «Europeana» та «NathiTrust», сприяють створенню глобальних цифрових архівів, що робить книжкову спадщину доступнішою для

дослідників та широкої громадськості. Проте, як зауважує О. Ю. Мар'їна, виникає питання довговічності цифрових форматів та ризику втрати цифрових даних внаслідок технологічного старіння [6].

Отже, сучасні наукові дослідження підкреслюють складний та багатогранний характер феномену книжки як культурного артефакту. Вони демонструють, що друківані та цифрові книжки не виключають одна одну, а радше доповнюють, формуючи гібридну книжкову культуру ХХІ ст. Подальші дослідження можуть бути зосереджені на аналізі впливу цифрових технологій на читацькі практики, а також на пошуку оптимальних моделей взаємодії друківаної та цифрової книжки. Проблематика книги як артефакту культури активно досліджується науковцями у сфері історії книгодрукування, бібліотекознавства та культурології. Роботи М. Маклюєна акцентують увагу на впливі технологій на комунікацію, включаючи перехід від друківаного слова до цифрового. У. Еко підіймає питання значення книги для формування культурного простору. Українські дослідники, такі як С. С. Гарагуля, Н. О. Гриценко, Л. А. Дубровіна, О. Ю. Мар'їна, аналізують розвиток бібліотек як центрів збереження книжкової спадщини. Проте, подальші дослідження потребують глибшого осмислення переходу книги до цифрової ери та її впливу на культуру.

Мета статті – розглянути книгу як важливий культурний об'єкт, прослідкувати її трансформацію від рукописних видань до сучасних цифрових форматів, а також з'ясувати її значення у збереженні культурної спадщини та вплив цифрової епохи на світ книги.

Виклад основного матеріалу. Зародження книги, як способу фіксації відомостей, відходить корінням у сиву давнину. Найдавнішими носіями письмових знаків стали глиняні таблички, якими послуговувалися шумери для

ведення господарських записів ще у IV тис. до н. е. Написи на них робилися клинописом і використовувалися в адміністративних справах. Разом із цим, в Стародавньому Єгипті з'явилася традиція використання папірусу – рослинного матеріалу, що давав можливість виготовляти зручні та портативні тексти. Вже у III ст. до н. е. Олександрійська бібліотека могла похвалитися тисячами сувоїв із текстами релігійного та наукового характеру [8].

З еволюцією матеріалів для письма трансформувалися й формати книги. Папірус поступився пергаменту – обробленій шкірі тварин, яка виявилася міцнішою та довговічнішою. Це створило передумови для появи кодексів – книг, які складали з окремих аркушів, з'єднаних між собою. Кодекси стали базовим носієм знань в європейській традиції, особливо після розвалу Римської імперії, коли монастирі перетворились на ключові центри збереження та переписування книг. Середньовічні скрипторії продукували розкішно оздоблені манускрипти, як Каролінгські Євангелія або Кодекс Гігас, що свідчить про високий рівень книжкової культури тієї епохи [3].

Одним із ключових моментів в історії книги став винахід Йоганном Гутенбергом у XV ст. друкарського верстата. До того книги створювалися виключно вручну, що робило їх дорогими та недосяжними для пересічного читача. Друкарство стало каталізатором культурних змін, сприяючи розповсюдженню освіченості та збільшенню інтересу до книг. Одним із перших видатних друкованих творів була Біблія Гутенберга (1455 р.), яка вражала високою якістю друку та відносно невисокою ціною порівняно з рукописними книгами [4].

Прогрес друкарства сприяв розквіту національних літератур, виникненню нових жанрів, а також формуванню інтелектуального кола. Реформація та Просвітництво значною мірою поклалися на друковану книгу як на

інструмент поширення нових ідей. Виникнення газет та періодичних видань у XVII-XVIII ст. розширило сферу застосування друкованого слова, роблячи його доступним для ще більшої аудиторії [3].

У XIX ст. технологічний прогрес сприяв механізації процесів друку, що зробило книги ще доступнішими. З'явилися дешеві масові видання, зокрема т. зв. «дешеві романи» та науково-популярні книги, які формували масову культуру читання. На поч. XX ст. книговидання досягло піку свого розвитку, перетворившись на ключову галузь, яка охоплювала всі сфери людського життя [8, с. 3].

Завершення XX ст. відзначилось ще однією революцією у книжковій галузі – народженням електронної книги. Перехід від традиційних друкованих видань до цифрових форматів став реальністю завдяки бурхливому розвитку комп'ютерних технологій та всесвітньої мережі Інтернет [3]. У 1971 р. було започатковано проект «Гутенберг» – першу електронну бібліотеку, де було зібрано оцифровані класичні твори. З часом з'явилися спеціалізовані пристрої для читання електронних книг, зокрема «Amazon Kindle» (2007 р.), які сприяли стрімкому збільшенню популярності цифрових видань [7].

Цифрові книги мають численні переваги: вони легко доступні, не вимагають фізичного простору, можуть містити мультимедійні елементи. Проте вони також мають значні недоліки: питання авторського права, залежність від конкретних технологічних платформ і проблеми довговічності цифрових форматів. Крім того, наукові дослідження демонструють, що читання з екрану відрізняється від традиційного читання з паперу – воно заохочує швидкий перегляд інформації, але не завжди сприяє глибшому розумінню тексту.

Оцифрування бібліотечних фондів стало важливим викликом для сучасної науки. Масштабні проекти, як

«Europeana» або «Google Books», спрямовані на створення цифрових архівів світової культурної спадщини [9; 10]. Проте цифрові формати не є універсальним рішенням, оскільки виникає питання збереження цих ресурсів на тривалу перспективу.

У нинішньому світі друковані й цифрові книги взаємодіють, формуючи гібридну модель видавничого бізнесу. Паперова книга залишається актуальною для наукових розвідок, художніх творів і специфічних видань, тоді як електронні формати використовуються у сфері оперативного доступу до відомостей, освітніх цілей та масового читання [8]. Дослідження показують, що молодь активно користується електронними книгами, проте друковані видання все ще відіграють значущу роль в академічному та культурному житті.

Майбутнє книжки залежатиме від технологічних нововведень, трансформації читацьких звичок та розробки нових моделей видавничої діяльності. Можливо, в найближчі десятиліття з'являться інтерактивні та доповнені реальністю формати книг, що відкриють нові горизонти для освіти та розваг. Проте, незважаючи на ці зміни, книжка як культурний артефакт збереже свою фундаментальну функцію – бути провідником знань та ідей.

Висновки. Книга як культурний скарб із часом доводить свою здатність пристосовуватися до суспільних змін, технологічного прогресу та культурних потреб. Від шумерських клинописів та рукописів Середньовіччя до книгодрукування Гутенберга та цифрових форматів ХХІ ст. – книга завжди була інструментом збереження, розповсюдження та примноження знань. Утім, кожен перехідний період висував нові перспективи та проблеми для суспільства.

Сучасний рівень розвитку книги характеризується співіснуванням друкованих та цифрових форматів, що

дозволяє адаптувати її до змін інформаційного середовища та вимог різних категорій читачів. Водночас, цифровізація ставить низку питань щодо довговічності носіїв, охорони культурної спадщини, забезпечення доступу до знань та захисту авторських прав. Тому потрібні подальші дослідження, спрямовані на пошук оптимального співвідношення між традиційними та цифровими носіями інформації, а також вивчення нових гібридних форматів книги.

Окремим напрямком майбутніх досліджень є вивчення впливу цифрових технологій на культуру читання. Дослідження вказують на те, що електронні книги змінюють способи сприйняття текстів, знижуючи глибину їх аналізу, в той час як друковані видання сприяють більш свідомому читанню. Це питання залишається відкритим для наукового аналізу, оскільки читацька поведінка змінюється разом із розвитком інформаційних технологій.

Ще одним перспективним напрямком є пристосування бібліотечних фондів до нових реалій. Перехід до цифрових архівів та відкритих репозиторіїв створює нові можливості для збереження та поширення культурної спадщини, проте вимагає ретельного правового регулювання та організаційної підтримки. Бібліотеки майбутнього мають стати центрами доступу до знань у будь-яких форматах, зберігаючи рівновагу між традиціями та інноваціями.

Отже, книга залишається ключовим елементом культурної взаємодії та інтелектуального розвитку. Незалежно від форми існування – друкованої чи цифрової – вона виконує свою основну функцію носія знань, об'єднуючи минуле, сьогодення та майбутнє людської цивілізації.

Книга як культурний феномен здійснила тривалу еволюцію – від шумерських табличок до цифрових носіїв.

Кожен етап її розвитку супроводжувався суспільними, економічними та технічними трансформаціями, що впливали на культуру читання.

Сьогодні ми спостерігаємо черговий етап трансформації книги, коли друковані та цифрові формати співіснують, відкриваючи нові можливості для збереження та передачі знань. Майбутні дослідження можуть бути зосереджені на вивченні впливу цифрових технологій на майбутнє книговидання, пристосуванні бібліотек до нових форматів та взаємодії традиційних і цифрових книжкових платформ.

Список використаної літератури:

1. Гарагуля С., Гриценко Н., Дубровіна Л. Цифрові бібліотечно-інформаційні ресурси у розбудові наукового сегменту національного інформаційного простору. Київ: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2021. 420 с.
2. Еко У. Не сподівайтесь позбутися книжок. Інтерв'ю записав Жан-Філіп де Тоннак. URL: <https://surl.li/phyhmc>.
3. Історія книг. Library homepage. URL: <https://surl.li/xcclmr>.
4. Книгодрукування як одне з найважливіших досягнень людства. URL: <https://surl.li/mxjquf>.
5. Маклюен М. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої. Київ: НікаЦентр, 2015. 388 с.
6. Мар'їна О. Бібліотека в цифровому просторі: монографія. Харків: ХДАК, 2017. 326 с.
7. Папакін Г. Досвід електронної публікації історичних джерел в США та Західній Європі: короткий огляд (1971-2010). Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики. 2015. № 25. Сс. 77-88.
8. Читомо. Еволюція форматів: від глиняної таблички до електронної книжки. URL: <https://surl.li/guhrnz>.

9. Europeana. About. URL: <https://surl.lu/kcsyck>.
10. Google Books. About Google Books.
URL: <https://surl.lu/skfcde>.
11. Naomi S. Baron. Reading in a digital age.
URL: <https://surl.li/pplkjb>.

Volodymyr V. SKRYPNYK,
Kyiv Municipal Academy of
Circus and Performing Arts,
Kyiv, Ukraine,
e-mail: v.skrypnyk@kmaecm.edu.ua,
ORCID: 0009-0000-6747-0099

THE BOOK AS A SYMBOL OF CULTURE: FROM HANDWRITTEN CODICES TO DIGITAL MEDIA

Abstract. The book is not just a medium of information, but a precious part of the cultural heritage that reflects the world view, technological progress and social changes over the centuries. From ancient handwritten books to digital services, it has come a long way in evolution, transforming its physical form but retaining its main purpose – to store and disseminate knowledge. It is like a mirror of humanity, recording its moral values, level of technological development, and methods of communication. From the earliest examples of Sumerian cuneiform tablets to modern digital repositories, each stage of the book's formation is characterized by changes in the methods of its production, distribution, and maintenance. The article analyzes the historical changes of the book, from ancient manuscripts, the Gutenberg printing revolution, and the heyday of mass printing to modern electronic formats. The author highlights the key role of the book in the preservation and transmission of knowledge, as well as its importance in different

historical periods, with an emphasis on the impact of technological developments on the formats and uses of books. Special attention is paid to the transformation of material media and their impact on cultural processes. Particular attention is paid to the impact of digital technologies on reading culture, the transformation of libraries, and the problems associated with the durability of digital media. The article explores the interaction between print and digital publications that coexist in the contemporary cultural space, forming new, hybrid forms of book publishing. The issue of copyright, the duration of information storage on media, and changes in reading habits are emphasized. The study emphasizes that the book, regardless of format, remains an integral element of cultural heritage and human civilization, playing a key role in the transfer of knowledge and preservation of cultural identity.

Key words: book, book printing, digital media, e-book, cultural heritage, book evolution, library collections, digitalization.

References

1. Harahulia, S., Hrytsenko, N., Dubrovina, L. (2021). Tsyfrovi bibliotechno-informatsiini resursy u rozbudovi naukovooho sehmentu natsionalnoho informatsiinoho prostoru [Digital library and information resources in the development of the scientific segment of the national information space]. Kyiv: Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho [in Ukrainian].
2. Eko, U. (2025). Ne spodivaitesia pozbutysia knyzhok. Interviu zapysav Zhan-Filip de Tonnac [Don't expect to get rid of books. The interview was recorded by Jean-Philippe de Tonnac]. Available at: <https://surl.li/phyhmc> [in Ukrainian].
3. Istoriiia knih. Library homepage (2025). [History of books. Library homepage]. Available at: <https://surl.li/xccilmr> [in Ukrainian].

4. Knyhodrukuvannia yak odne z naivazhlyvishykh dosiahnen liudstva (2025) [Printing as one of the most important achievements of mankind]. Available at: <https://surl.li/mxjquf> [in Ukrainian].
 5. Makliuen, M. (2015). Halaktyka Gutenberga: stanovlennia liudyny drukovanoi knyhy [Gutenberg's Galaxy: The Rise of the Man of the Printed Book]. Kyiv: NikaTsentr [in Ukrainian].
 6. Marina, O. (2017). Biblioteka v tsyfrovomu prostori: monohrafiia [Library in the digital space: a monograph]. Kharkiv: KhDAK [in Ukrainian].
 7. Papakin, H. (2015). Dosvid elektronnoi publikatsii istorychnykh dzherel v SShA ta Zakhidnii Yevropi: korotkyi ohliad (1971-2010) [The Experience of Electronic Publication of Historical Sources in the United States and Western Europe: A Brief Review (1971-2010)]. Spetsialni istorychni dystsypliny: pytannia teorii ta metodyky [in Ukrainian].
 8. Chytomo (2025). Evoliutsiia formativ: vid hlynianoï tablychky do elektronnoi knyzhky [Evolution of formats: from clay tablet to e-book]. Available at: <https://surl.li/guhnrx> [in Ukrainian].
 9. Europeana. About (2025). Available at: <https://surl.lu/kcsyck> [in English].
 10. Google Books. About Google Books. (2025). Available at: <https://surl.lu/skfcde> [in English].
- Naomi, S. Baron. (2025). Reading in a digital age. Available at: <https://surl.li/pplkjb> [in English].